

הרב שאול דוד בוצ'קו

מניעת היריון בהלכה

תשובה לתגובה

אין לי כל כך מה להגיב משום שקריאה מדוקדקת של מאמרי תראה כי התייחסתי כמעט לכל הנקודות שהעלה הרב אריה כץ, ואין טעם לכפול את הדברים. עם זאת, אתייחס לכמה מהערותיו.

עמלתי ללמוד את הדין מן היסוד ולעיין בתשובותיהם של גדולי האחרונים ולא רק במשפטי הסיכום שלהם; כל מה שכתבתי שאוב מספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים וחס ושלום שאזלזל בדבריהם הקדושים. אכן, בדבריי הבאים אבקש להראות שגם לדברי הפוסקים האחרונים יש מקום להתיר את השימוש בקונדום, ולא כמו שניתן להתרשם מתגובת הרב כץ כאילו לפי כל האחרונים הדבר אסור ואילו אני התעלמתי מדבריהם.

א

כפי שכתב גם הרב כץ, לפי רוב הראשונים אין איסור לשמש במוך, ולדעתי זוהי גם דעתם של הרמב"ם וה"שולחן ערוך" (כפי שהוכחתי בפנים). איני סבור שפסיקה היא ספירת הדעות, אלא לימוד מעמיק של דברי הגמרא והפוסקים ולאחר מכן הכרעה בכובד ראש. ידוע שבשעת הדחק אפשר לסמוך על דעות המיעוט, וכל שכן כאשר לדעה זו יש סימוכין רבים. בעיניי, מניעת אפשרות זו היא נעילת דלתות בית המדרש, ועל כן אני מודה למערכת "צהר" שהסכימה לפרסם את מאמרי. איני אומר "קבלו דעתי", ואני מכבד כל הפוסקים כולם בלא יוצא מן הכלל, ולכן כתבתי שאם יש אפשרות אחרת, המתאימה לאישה, על מנת למנוע היריון - אין להשתמש בקונדום.

ב

תגובתו של הרב כץ מבוססת בעיקרה על הטענה כי אי אפשר להסתמך על שיטות הראשונים וה"ים של שלמה" שהתירו תשמיש במוך לכל הנשים, משום שלדברי חבל האחרונים שהביא אין להתיר תשמיש במוך אלא במקום סכנה.

תגובה זו מתעלמת מכך שלא התרתי במאמרי לסמוך בשופי על דברי הראשונים וה"ים של שלמה" ולא התרתי תשמיש בקונדום בכל הנשים, אלא הדגשתי שההיתר נאמר רק לגבי מקום צורך גדול למניעת היריון וכאשר שאר אמצעי המניעה אינם מתאימים. לעניות דעתי, באופן זה ניתן לסמוך על דעות רוב הראשונים הנזכרים ועל ה"ים של שלמה", וכן על ה"שולחן ערוך" והרמ"א שמסתיימת דבריהם נראה שסברו גם כן להיתר כפי שהארכתי להראות במאמרי; וכן ניתן לצרף לכך את העובדה שצורך גדול ושעת הדחק נחשבים כספק סכנה שבהם מותר השימוש בקונדום גם לפי רבים מהאחרונים.

ג

הרב כץ הביא רשימה "מבהילה" של אחרונים המצדדים באיסור, אולם עיון בתשובותיהם של רבים מהם מגלה כי הם בגדר "תנא דמסייע" להיתר, לפי התנאים שהעלינו במאמרי.

אומנם בדברי רוב הפוסקים שהביא הרב כץ מבואר שההיתר נאמר רק במקום סכנה, אלא שדבריהם מתפרשים לפי מה שהסברתי במאמרי - כי הדרישה למקום סכנה אין מטרתה להתיר את הוצאת הזרע לבטלה (שכן לשם מטרה זו היה צריך למנוע לגמרי את הקשר הזוגי ולא היה מקום להתיר במקום סכנה), אלא להתיר מניעת היריון לפי הדעה הרווחת בעבר שאין להתיר מניעת היריון אלא במקום סכנה. כפי שהסברתי במאמרי, השינוי בילודה משנה את הגישה לעצם איסור מניעת היריון, וזאת שלא כפי שכתב הרב כץ כאילו לדעתי השינוי בילודה מגמד את איסור הוצאת זרע לבטלה (ומצד זרע לבטלה נקטו הרבה פוסקים שאין לאסור תשמיש במוך במקום מצוות עונה ודימו זאת לתשמיש עם קטנה ואיילונית שלא נאסר כלל).

בשו"ת צמח צדק (החדשות) נקט שמותר לשמש במוך במקום סכנה - ואפילו סכנה קלושה - וראיתו מכך שרבי מאיר התיר במינקת תשמיש במוך, בעוד החשש במינקת רחוק מאוד (שמא תלד, ושמא תזדקק לגמול את בנה מחלבה ולא יועיל לו חלב נשים אחרות וכו'), ואף על פי כן התיר זאת ר' מאיר, ומוכח שאין צורך בסכנה ממשית. אדרבה, אפילו בדעת רש"י נקט ה"צמח צדק" שבמקום שיש חשש עיבור מותר לשמש גם במקום חשש סכנה קלושה, ורק באותן שלוש נשים שסיכוי ההתעברות שלהם כמעט

מניעת היריון בהלכה

לא קיים סוברים חכמים (לפי רש"י) שיש לסמוך על סברת "מן השמים ירחמו" ולא להשתמש במוך. ה"צמח צדק" הביא גם הוא ראייה להיתר משיטת ר"י כי מותר לשמש באקראי שלא כדרכה, וכל שכן שיהיה מותר במוך, והוכיח מכך שאין זה נקרא כמשמש על עצים ואבנים.

גם בעל שו"ת דברי מלכיאל (חלק א, סימן ע) כתב שהעיקר הוא כדעת כרוב הראשונים שהתירו להניח מוך לפני תשמיש, אלא שנקט כי בלי כל צורך אין להתיר - גם לשיטתם - אלא במקום חשש סכנה כאותן שלוש נשים (והרי חשש זה הוא ספק סכנה קלוש מאוד). ה"דברי מלכיאל" כתב גם הוא כדברי ה"צמח צדק", כלומר שאף לפי רש"י מה שאסרו חכמים לשמש במוך הוא דווקא בשלוש נשים שסכנת עיבורן רחוקה מאוד, אך באישה רגילה שיש חשש סכנה אם תתעבר ודאי מותר לה לשמש במוך. הוא הוסיף וביאר שתשמיש במוך אינו דומה למשמש על עצים ואבנים אלא למשמש עם קטנה שאינה ראויה לילד שמותר משום מצוות עונה.

בעל שו"ת שי למורא (סימן לד) גם כן צידד להקל בתשמיש במוך, על פי שיטת ה"ים של שלמה", ואסר רק תשמיש בגומי שהוא לדעתו חמור יותר ממוך. הוא אינו קובע זאת להלכה באופן מוחלט, ובסופו של דבר משאיר את ההכרעה לבעל שידע שיש מחמירים ויש מתירים ויעשה כרצונו.

בעל "תורת חסד" (מלובלין, אבן העזר, סימן מד) הפליא באריכות עצומה כנגד ר' עקיבא איגר וה"חתם סופר" שאסרו לגמרי תשמיש במוך אף במקום סכנה, והוכיח שלדברי כל הראשונים יש להתיר זאת - על כל פנים בחשש סכנה - וכי לפי כמה מגדולי הראשונים מותר תשמיש במוך לכל הנשים אפילו בלי סכנה כלל. ה"תורת חסד" לא הכריע בעניין זה משום שלגבי הנידון אצלו לא הייתה נפקא מינה בכך (משום שהיה מדובר בחשש סכנה אם תתעבר); אך הוסיף בסוף דבריו (אות מא) שיש להעדיף תשמיש במוך על שימוש באמצעי מניעה דוגמת כוס של עיקרין (אמצעי שמקביל במידה מסוימת לגלולות של ימינו) היות שיש לחוש לנזק בריאותי של האישה אם תשתמש באמצעי זה.

גם רד"צ הופמן (שו"ת מלמד להועיל, חלק ג, סימן יח) כתב שיש לסמוך על שיטת ה"ים של שלמה" בשעת הדחק להתיר תשמיש במוך.

גם דברי ה"אחיעזר" (שו"ת, חלק א, סימן כג) אינם חד-משמעיים בעניין סיוג ההיתר למקום סכנה דווקא. אפילו בדעת רש"י פירש ה"אחיעזר" כדעת האחרונים הנ"ל שדווקא באותן שלוש נשים שאפשרות עיבורן רחוקה אסרו חכמים תשמיש אך לא בשאר נשים, והביא עוד את דברי הרדב"ז שפירש בדעת רש"י כי אפילו לאותן שלוש נשים מותר לשמש במוך גם לחכמים. ה"אחיעזר" סיים וכתב:

ועל כן לדינא יש לסמוך על שיטות הראשונים דמותרות לשמש במוך גם לרבנן ועל דעת היש"ש שהקיל מפורש בזה ועל דברי הרדב"ז, וגם י"ל דהר"ת מודה בזה, וכן מצאתי אח"כ שכמה מחברים הקילו בזה.

אומנם עיקר דבריו שם באו להקל במקום חשש סכנה, אך הוא נסמך גם על הפוסקים הסבורים שתשמיש במוך מותר אף כשאין כל סכנה.

ה"חזון איש" (אבן העזר, סימן לז) העתיק אף הוא את שיטת רש"ל ושיבח אותה, ורק לדינא נקט כי יש לחוש לשיטות האוסרות שלא במקום סכנה. הוא הסביר שאפילו ר' עקיבא איגר לא אסר אלא במקום צער אך לא במקום סכנה גמורה.

"ערוך השולחן" (אבן העזר, סימן כג, סעיף ו) ציין אף הוא את דעות המתירים:

ובשיטה מקובצת שם כתוב בשם הרא"ש ורמב"ן וריטב"א וכן ברשב"א ביבמות וכתובות שם וכן המרדכי ריש יבמות בשם ר"ת וריב"ן כתבו שאין איסור ליתן מוך קודם תשמיש וגם ליתן לאחר תשמיש כתב הרא"ש שם שאין איסור וגם ר"י בתוס' כתובות דחה ראייתו ולכן כשיש סכנה שתתעבר יכולים לסמוך ולהתיר בין לפני תשמיש ובין אח"כ ולהדיא משמע כן בריש נדה.

גם בדבריו אנו מוצאים הסתמכות על שיטות הראשונים שהתירו תשמיש במוך לכל הנשים, אך הקל למעשה רק במקום סכנה משום שלא רצה להתיר מניעת היריון וילודה; ובעניין זה כבר מילתנו אמורה.

ד

הרב כץ הביא ראיה לדבריו מהתוספתא המשווה לכאורה בין "דש מבפנים וזורה מבחוץ" לבין תשמיש במוך, וממילא משתמע ממנה שגם בתשמיש במוך יש איסור. ה"דברי מלכיא"ל" (חלק א, סימן ע) התייחס לתוספתא זו אך הוכיח ממנה את ההפך - כלומר ש"דש מבפנים וזורה מבחוץ" אינו שווה למשמשת במוך. לדעתו, מן העובדה שדווקא לגבי משמשת במוך הוצרכו חכמים לסברה של "שומר פתאים ה'", וכן מן העובדה שלא אמרו לגבי תשמיש במוך ש"הרי זה כמעשה ער ואונן" (כמו שאמרו לגבי "דש מבפנים וזורה מבחוץ"), מוכח שדינם שונה זה מזה. נעתיק את לשונו:

לפי מה שכתבנו אתי שפיר, דדש בפנים וזורה בחוץ הוא איסור חמור ואף בסכנה גמורה סבירא להו לחכמים שאסור דלא ישמשו ולא תתעבר. ולזה השיבו חכמים לרבי אליעזר שהוא מעשה ער ואונן. אבל במשמשת במוך דהוי דרך תשמיש והיכא דאי אפשר באופן אחר שרי משום מצות עונה כמו בקטנה ואיילוניית שפיר

מניעת היריון בהלכה

הוצרכו חכמים לטעם דשומר פתאים שאין כאן חשש סכנה כלל ולזה אסור ליתן מוך. אבל במקום דאיכא חשש סכנה ידועה כמו בנידון דידן שפיר מודו דשרי משום מצות עונה וכן"ל.

ה

בעניין ההיתר מצד שיטת ר"י שהתיר ביאה שלא כדרכה באקראי - וטעמו על פי ה"אגרות משה" הוא שלצורך קיום מצוות עונה אין זה נחשב השחתת זרע - כתב הרב כץ:

אולם המעיין ב"אגרות משה" יראה שהיתר זה מותנה בכך שלולא הוצאת הזרע אין שום אפשרות לקיים מצוות עונה באותו אופן (ולכן אסר "דש מבפנים וזורה מבחוץ" אפילו במקום פיקוח נפש).

גם כאן, עיון בדברי ה"אגרות משה" מגלה פנים אחרות:

משום שמעשה הזרייה בחוץ לא שייך למעשה העונה דרק הדישה בפנים הוא צורך העונה ונמצא שעושה מעשה אחר להשחית זרעו כדי שלא תתעבר שזה הוי לבטלה לגמרי שלא לצורך שאסור ומצד סכנה אין שייך להתיר דהא יכול שלא לבעול כלל... אבל בעצם חדוש רבי אליעזר לא פליגי וגם רבנן סברי דליכא איסור אם אינו לבטלה ממש דהוא למצות עונה ושמחת אשתו.

הרי מפורש בדברי ה"אגרות משה" טעם אחר למה אסרו חכמים "דש מבפנים וזורה מבחוץ" ולא התירו כמו שהתירו ביאה שלא כדרכה, וטעם זה אינו שייך בקונדום. גם עצם דברי הרב כץ, כאילו היתרו של ר"י נאמר רק כשאין שום אפשרות אחרת לקיים מצוות עונה, נסתר מתוכו שהלוא יכול לקיים כדרכה!

דבריו של הרב כץ על כך שגם ר"י בעל ה"תוספות" לא התיר ביאה שלא כדרכה אלא כשאין כוונה למנוע היריון, מקורם בשאלת ר"י אם ביאה שלא כדרכה מותרת למה נענשו ער ואונן ובתירוצו שדווקא באקראי מותר אך ער ואונן עשו זאת בקביעות כדי שתמר לא תתעבר ויכחיש יופייה. גם לטענה זו התייחסנו בהרחבה במאמר והבאנו את דברי ה"אגרות משה" (וכן כתבו מפורשות גם ה"צמח צדק" וה"דברי מלכיא"ל הנ"ל) כי ברור שבמקום שהעיבור יהיה סכנה לאישה לא בא ר"י לחייב את העיבור. על כל פנים מדברי ר"י מבואר היסוד שאין זו השחתת זרע כשאדם בא לקיים מצוות עונה.

ו

לא נותרה אלא הטענה שתשמיש עם קונדום חמור מתשמיש במוך. טענה זו אכן כתובה בספריהם של כמה אחרונים, כפי שציינו במאמר, אך כנגד טענה זו העלינו סברות שונות ונסמכנו גם על דברי הג"ר חיים עוזר גרודז'נסקי זצ"ל, קברניטם של ישראל, שלא ראה כל הבדל בין קונדום לבין מוך וכן על דבריהם של עוד כמה אחרונים. לזאת יש להוסיף את דברי ה"שי למורא" בתשובתו הנ"ל שהוכיח שכל האיסור של הוצאת ז"ל הוא מדרבנן, ובמקום הדחק ניתן לסמוך גם על פוסק יחיד שנטה על פי זה להקל כשיטת ה"ים של שלמה" (עיין שם).

ז

אוסף נקודה אחרונה חשובה. הרב כץ כתב שרק אשכנזים יכולים לסמוך על היתרו של הרמ"א; אולם אני אין כן עמדי. איננו שני עמים, ובשעת הדחק כל עדה יכולה לסמוך על השיטה של העדה האחרת. לדעתי, גם המחבר כתב את דינו דווקא לגבי שעה שאינה שעת הדוחק, ובשעת הדוחק יודה לרמ"א, ואין להרחיב את המחלוקת בין הדעות אלא לצמצמה.

ח

לסיכום, ההיתר להשתמש בקונדום מבוסס על העובדה שלפי רוב הראשונים - וכן לפי הרמב"ם וה"שולחן ערוך" - אין איסור לשמש במוך; על העובדה שגם מי שחושב שיש איסור הוצאת זרע לבטלה במוך, הדבר הותר משום מצוות עונה; ועל שיטת הרמ"א שמתיר ביאה שלא כדרכה (שממנה יש ללמוד בקל וחומר לקונדום), והיתרו נאמר כשאינן צורך אלא סתם לתאוה ודומה כי במקום צורך גם המחבר יודה לדבריו. גם הרב כץ מודה שבשעת סכנה מותר השימוש בקונדום, וכפי שכתבנו והוכחנו גם שלום בית נחשב סכנה ועל פי זה אין מחלוקת בינינו.

את כל דבריי כתבתי כדי להציל זוגות מבעיות של שלום בית. ברוך ה' תורתנו תורת חיים ואפשר לקיים התורה והמצוות ולחיות ביחד באהבה ובאושר.